

ברכות פרק ט משנה ב

על הזיקין ועל הזועות ועל הברקים ועל הרעמים ועל הרוחות אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם. על ההרים ועל הגבעות ועל הימים ועל הנהרות ועל המדברות אומר ברוך עושה מעשה בראשית. ר' יהודה אומר הרואה את הים הגדול אומר ברוך שעשה את הים הגדול. בזמן שרואה אותו לפרקים. על הגשמים ועל הבשורות הטובות אומר ברוך הטוב והמטיב, ועל שמועות רעות אומר ברוך דיין האמת:

תפארת ישראל / יכין / על מסכת ברכות פרק ט משנה ב

שמועות רעות – לא נקט לשון "בשורות", דמוציא דבה הוא כסיל, רק הוא שמע מעצמו

שנות אליהו לגר"א על ברכות פרק ט משנה ב

מפני ששמועה טובה מצוה לבשרו לכך אמר "בשורות", אבל רעות בודאי לא יאמר לו איש כי "מוציא דבה הוא כסיל" אלא ישמע. אבל אין מי שיבשר לו. לכך אמר שמועות.

הון עשיר לר' רפאל עמנואל חי ריקי מאיטליא בפירושו למסכת ברכות פרק ט

ועל שמועות רעות. ובטובות קתני בשורות טובות, כי סתם לשון בשורה מורה שבא אליו מבשר טוב לכתחילה לבשרו, אבל לשון שמועה, משמע שכך שמע מאנשים שהיו אומרים, אע"פי שלא באו לכתחילה לבשרו. ורמז לנו דלא ירגיל אדם עצמו לילך לכתחילה לבשר בשורה רעה לחבירו, משא"כ בבשורה טובה. ועוד יכולים אנו לומר, דשינה בלשונו בין הטובות לרעות, לרמז דלא דמו, דהטובות אשר יברך עליהם הטוב והמטיב, היינו כשהם טובות לו ולאחרים דווקא (עי' דף נט ב), משא"כ הרעות, דמברך עליהם ברוך דיין האמת בכל ענין:

רמב"ן ריש פרשת וישב

וטעם "דבתם רעה" – להפליג, כי כל דבה רעה היא. ועל דעת רש"י (במדבר יד לו) יתכן שתהיה דבה טובה. "ומביא דבה" הוא אשר יראה יגיד, אבל "מוציא דבה" הוא כסיל האומר שקר:

ואולי אפשר לפרש דמי שאומר שפלוני מת הוא מוציא דבה של שקר שהרי הנשמה אינה מתה, וא"פ הכוונה דוקא על מיתה ולכן לא הביאו בגמ' מגילה דף חו האי קרא דמוציא דבה הוא כסיל.

ספר חסידים (מרגליות) סימן תתב

אין משיבין על הקלקלה – דוקא כשתוכל לומר "לא נפקא לן מינה." אבל כשיש דברים שאם יגיד הקלקלה יכול להיות תקנה לדבר כגון ויבא הפליט ויגד לאברם העברי (בראשית י"ד י"ג) ואם לא היה מגיד יותר היה חוטא וכן אם לא יגיד על החולה לאוהבו

לא יחקור אחר רפואה כמו "ויאמר ליוסף הנה אביך חולה" (שם מ"ח א') כדי שיביא את בניו עמו. וכן רבן יוחנן בן זכאי לר' חנינא בן דוסא שיתפלל על בנו. הרי לתקנתו יכול להגיד. או להעיד על מת בשביל אשתו להשיאה ולעשות תקנת יתומים. א"כ התך למה לא השיב למרדכי? כי היה רע בעיניו שלא רצתה לבא אל המלך ולמסור עצמה למות ללכת למלך אחשוורוש. ועוד (אמר שיש) למסור עצמה למלך להיות נבעלת לו ותהיה אסורה למרדכי כי עד עתה באונס היתה נבעלת ועתה ממציאה את עצמה לערל ברצון.

אורחות חיים הלכות אבל

ומנהג לשפוך כל מים שאובין שיהיו בשכונתו. וטעם המנהג לסימן שידעו הכל שיש שם מקרה מות ולא יהיה צריך לומר בפה ויהיה המודיע מוציא דבה שעליו הכתוב אומר "ומוציא דבה הוא כסיל". וי"א כי מלאך המות מפיל במים טפת דם מן המת, וסמך לשפיכת המים מן התורה מפסוק "ותמת שם מרים" וסמך ליה "ולא היה מים לעדה" כי כלן שפכו מימיהם ע"כ.

פעם אחת אירע מת בערב הפסח ואמר הרב שאין צריך לשפוך המים שלנו ואומר ליל שמורים הוא. וכן נמי שאר לילות משום שומר פתאים י"י.

ספר "כרם הצבי"

...בזמננו מודיעים לרבים על מיתתו של אדם (למען יבואו להלוייתו) במודעות קיר, או ע"י השמעת רם קול.

יש לתמוה כי יש גמרא מפורשת "ומוציא דבה הוא כסיל" שאין להודיע לאחרים בשורות רעות (פסחים ג. כך לשון שו"ע (סי' ת"ב סעיף י"ב) "מי שמת לו מת ולא נודע לו, אינו חובה שיאמרו ואפילו באביו ואמו. ומוסיף רמ"א: "ומכל מקום בבנים זכרים נהגו להודיע כדי שיאמר קדיש, אבל בבנות אין מנהג כלל להודיעם. וזה בניגוד גמור לנחפזים בזמן הזה להודיע.

החיד"א (עבודת הקודש, צפורן שמיר, פסקא קע"א) מנמק "כי אתה גורם נזק גדול, שהשומע יתעצב וימעט בעבודת ה', והעון תלוי בכך. ונ"ל שיש להוסיף: כיון שאנחה שוברת חצי גופו של האדם (ברכות נח) יש בכך נזק לבריאות גופו של השומע, ואסור להזיק כל עוד איננו מחויבים בכך. ובשו"ת חות יאיר (ר"א) היקל שאין להודיע לאבל אם זה יבטל ממנו שמחת פורים, וע"ע ספר חסידים תת"ג. ויתרה מזאת מצאנו בשו"ת רבי ידידיה טיאה ווייל (סי' קי"א) שאם מדובר בבן ישיבה וע"י האבלות יתבטל מלימודו, אין להודיע לו עד אחרי ל' יום כדי שיקיים אבלות רק שעה אחת כשמועה רחוקה.

וכך היה "מעשה רב" אצל הגאון הנודע מו"ר הרי"י רודרמן (מ"מועצת גדולי התורה" בארה"ב) שבצעירותו למד בישיבת סלובודקה בליטא רחוק מביתו, וכאשר מת אביו (אף הוא רב מפורסם) ונודע לראש הישיבה (מחבר "לבוש מרדכי, הוא הורה שאין

להודיע לו על כך עד עבור ל' יום, כדי לא לבטלו מלימודו.

יתרה מזאת, אם המת השאיר אחריו כמה בנים, די באחד מהם שיאמר הקדיש ואין צורך להודיע לשאר הבנים, כך הורה שו"ת מהר"ש ענגיל (חלק ששי סי' י' בשם ר' יחזקאל שינאווא, מחבר "דברי יחזקאל". והביאו ראייה לכך מלשונו של הרמ"א (סי' ת"ב סעיף י"ב) שבבנים פתח בלשון רבים, ולגבי קדיש סיים בלשון יחיד בלבד "שיאמר קדיש. ובשו"ת משנה שכיר (הרב ישכר שלמה טייכטל הי"ד, מחבר "אם הבנים שמחה) בסי' רל"ד התבסס על כך ואמר שאפילו אין להודיע לאחיו של המת. כי בזהר חדש (סוף פ' אחרי, דף מט. והוא מקור יחיד מחז"ל לענין "אמירת קדיש" כתועלת למת) נודע לנו רק על תועלת למת מהבן האומר "קדיש, ולא הוזכר על קרובים אחרים. (הסבר זה הוזכר ב"שדי חמד, אספת דינים, מערכת אבלות, פסקא קנ"ב, וכן כתב שו"ת רמ"ע מפאנו, סי' פ"ט, סוף ד"ה ומה שטען עוד ראובן. סיים בכך "נשמת ישראל" (דף ק"ב) שכל ההימנעות מלספר לקרובים הוא אפילו אם המת בקש לפני מותו שיודיעו להם, כי איננו בעלים לגרום להם צער, ולבטלם ממלאכתם ז' ימים, ולבטלם מלימוד תורה ז' ימים וכו'. ובאמת, גישה זו הפוכה ממה שנהוג היום לפרסם. נחזור לשאלתנו, האם מותר להודיע ע"י מודעות ורמ קול? במו"ק (כז) מובא ששמע קול שיפורה (שופר, וכן בכתובות (יז) שיתא אלפי שיפורה. הרי מכאן שמפרסמים על מותו של אדם! ואפשר להשיב: (א) השופר לא הודיע לבני הישוב על המיתה אלא שיבואו ללוות את המת, והיא דבר מצוה. בשאלה "א בו קיים (פסחים ד) מדובר על הודעה שלא לצורך מצוה, כי היה אחרי הקבורה. (ב) אפשר שכבוד רב גדול שונה מכל מת אחר, כי הוא כבוד הציבור. (ג) האיסור הוא לגלות במישרין, אבל אם בדרך עקיפה, מותר (כדברי רש"י ד"ה שעורין: "לא היה רוצה להוציא דבר קללה מסוגית התלמוד למדנו על נוסח ההודעה, כגון שנשאל, כבמעשה דרב ומעשה דרב כהנא. בשני המקרים לא היתד. ההודעה ישירה אלא עקיפה ע"י רמז במעשה (קריעת הלבוש) או בדיבור.

נמצא במקרא שהודעה בנוסח ובאופן הלא נכונים גרמה לפטירה. כן הוא המעשה בשמואל א ד יב יח, כשבא איש בנימין (הוא שאול) 32 ובישר לעלי על מות שני בניו, ועי"ש במלבי"ם שחש ללמד זכות על אופן הבשורה. וכן ביארו הז"ל 3 3 סמיכות פרשת מות שרה לפרשת העקידה, שמתה שרה בשל הודעת השטן על עקידת יצחק. הרמיזה שבהודעה לא נועדה רק כדי שלא להוציא דיבה אלא גם למנוע סכנת נפשות, וכן כתב רש"י שר' יהושע בריה דרב אידי קרע את לבושו ולא הודיע בפיו "שלא יבינו מהר להדיא ויצא ליבם. לא קאמינא ומוציא דיבה הוא כסיל, והיה צריך להמציא טעם חדש שאינו בגמרא.

נראה שמטעם "מוציא דיבה הוא כסיל" אין להזהר אלא בדיבור, אולם אין כל איסור לרמוז ע"י מעשה, וכשם שעשה ר' יהושע שקרע את לבושו ובכה, (וראה עוד לעיל: חובה, איסור או רשות. והוקשה לרש"י מדוע צריך היה להחזיר הקרע לאחור, ולהסתיר את מעשה הקריעה' ועל כן תירץ שעשה כן "שלא יבינו מהר להדיא ויצא לבם. וכן כתב

בבית לחם יהודה 4 3 שרק לאמור אסור, אבל אם מעצמה תבוא הידיעה אין כאן איסור' והדוגמא לכך אם ימנע מלצאת לקראת אביו בזמן אבלותו (ראה לקמן) וכן המובא בגמ' שקרע ואהדריה לקריעה לאחוריה. מכאן שעדיף להודיע ע"י מעשה ולא ע"י דיבור, שבזה אין בכלל משום דבה. אולם לא בכל מקרה ניתן הדבר לביצוע, ועל כן נאלץ רב להודיע לר' חייא בפיו. בנוסח הודעתו של רב, כתב רש"י שיש לקרא: אימא קיימת? אייבו קיים י כלומר בלשון שאלה: עד שאתה משאיל על אבי שאל על אמי. אך אין לקרא בניחותא, מכיון שלפ"ז הוציא רב דבר שקר מפיו, ודבר זה אסור אף לצורך ההודעה.

רש"י בראשית פרשת וישב פרק לז:

את דבתם רעה – כל רעה שהיה רואהל באחיו בני לאהמ היה מגיד לאביו, שהיו אוכלין אבר מן החי, ומזלזלין בבני השפחות לקרותן עבדים, וחשודים על העריות.נ ובשלשתן לקה. על אבר מן החי (לעיל פסוק לא) וישחטו שעיר עזים במכירתו, ולאס אכלוהו חי. ועל דבה שספר עליהם שקורין לאחיהם עבדים, (תהלים קה יז) לעבד נמכר יוסף. ועל העריות שספר עליהם, (להלן לט ז) ותשא אשת אדוניו וגו':

דבתם – כל לשון דבה פרלידי"ן בלע"ז [רכילות] כל מה שהיה יכול לדבר בהם רעה היה מספר:

דבה – לשון (שיר ז י) דובב שפתי ישנים:

רמב"ן ריש פרשת וישב

וטעם "דבתם רעה" – להפליג, כי כל דבה רעה היא. ועל דעת רש"י (במדבר יד לו) יתכן שתהיה דבה טובה. "ומביא דבה" הוא אשר יראה יגיד, אבל "מוציא דבה" הוא כסיל האומר שקר:

ואולי אפשר לפרש דמי שאומר שפלוני מת הוא מוציא דבה של שקר שהרי הנשמה אינה מתה, וא"פ הכוונה דוקא על מיתה ולכן לא הביאו בגמ' מגילה דף חו האי קרא דמוציא דבה הוא כסיל.

רמב"ן במדבר פרשת שלח פרק יג

(לב)...ודע כי מוציא דבה הוא כסיל אשר יאמר שקר, אבל המגיד אמת יקרא "מביא דבה", כמו שנאמר (בראשית לז ב) ויבא יוסף את דבתם רעה אל אביהם. ועל זה נענשו למות במגפה, שנאמר (להלן יד לז) וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה במגפה לפני ה':

ארץ אכלת יושביה היא וכל העם אשר ראינו בתוכה אנשי מדות – ארץ כשהיא רעה

והמים דלים ורעים והארץ משכלת לא תגדל אנשי מדות, רק יהיו אנשיה דלים ונפוחים שפלי קומה חסירי הכח. אבל דבת המרגלים לאמר, כי הארץ ההיא חזקת האויר כבדת הטבע, ומימיה ופירותיה עבים וכבדים ויגדלו גדול רב מאד, ולא יסבלו אותם מזגי בני אדם הבינונים, זולתי הענקים ואנשי מדות שהם בעלי כח החזקים בטבעם אשר הם עצומים בגבהם וקומתם, ולכן תגדל אנשים גדולים מאד ותמית שאר בני אדם כולם, כמנהג במאכלים הגסים:

רמב"ן במדבר פרשת שלח פרק יד

(לז) מוצאי דבת הארץ רעה – כבר פירשתי (לעיל יג לב) כי ענשם הגדול היה בעבור הדבה שהוציאו כי ארץ אוכלת יושביה היא, והיה שקר גמור, שהיא היתה מלאה עמים רבים, כמו שכתוב ביהושע (יא ד) הם וכל מחניהם עמם עם רב כחול אשר על שפת הים לרוב וסוס ורכב רב מאד, ובתורה (דברים ז א) ונשל גוים רבים מפניך שבעה גוים רבים ועצומים, והם היו מפליגים בחוזק העם, כי עז העם (לעיל יג כח), כי חזק הוא מאד (שם פסוק לא), ולא השיבו על דברי משה שאמר להם המעט הוא אם רב (שם פסוק יח), אבל אמרו לעם אחרי כן כי הארץ אוכלת יושביה:

וכתב רש"י כל הוצאת דבה לשון הוצאת דברים שהם מלקיחים את האדם לדבר בו, כמו דובב שפתי ישנים (שה"ש ז י), וישנה לטובה וישנה לרעה, לכך נאמר מוציאי דבת הארץ רעה, שיש דבה שהיא טובה. והנה כתוב ומוציא דבה הוא כסיל (משלי י יח), ואיננו לטובה, וכן להוציא דבה על הארץ (פסוק לו), וכן ודבתך לא תשוב (משלי כה י), אבל כל דבה לרעה, ויזכיר "דבה רעה" להפליג: